

TINE ANDERSEN

Är kvinnokroppen en mörk kontinent?

Genom att analysera några av sina egna drömmar diskuterar Tine Andersen här svårigheterna med att skriva kvinnokroppens historia. Likväl går det att skönja en linje genom att följa utvecklingen inom kvinnoforskningen och kvinnorörelsen parallellt med förändringen av kvinnokroppen och det kroppsliga kvinnliga subjektet under samma tid, menar hon.

När jag under våren 1990 ledde en kurs om Simone de Beauvoir, hade jag följande dröm:

Jag undervisar i den äldsta delen av Köpenhamns Universitets huvudbyggnad. Det är något mycket stort och närmast kyrkolikt över rummet. Vid ett tillfälle ska jag gå fram till svar-tavlan och skriva Simone de Beauvoirs namn. Medan jag skriver går det upp för mig att det inte kommer att gå. Kritan vill inte fästa på tavlan, tavlan är nästan glasartad och genomskinlig och bakom den finns något mörkt som jag inte kan förstå vad det är. Jag lyckas bara skriva: Simo, Simon, Sismondi. Jag gör ett nytt försök, men måste ge upp. Jag inser att jag måste lämna min plats.

Drömmen är på en gång mycket komplex och mycket enkel. Mitt försök att nå mörkret bakom tavlan, att påbörja en skrivprocess och att skriva ett helt kvinnonamn är omöjligt. Orsaken till det är mer komplicerad. Drömmen har varit mycket närvarande för mig medan jag skrivit denna artikel. På ett eller annat sätt säger den att det projekt jag arbetar med är dömt att misslyckas. Det är inte möjligt att på allvar nå fram till kvinnokroppen i skriften, i undervisningen och i forskningen i en huvudbyggnad, som därtill är mycket gammal.¹

I denna artikel kommer jag att följa två spår; dels skisserar jag den utveckling kvinnoforskningen och delvis kvinnorörelsen har

genomgått i förhållande till kvinnokroppen, från slutet av sextiotalet till idag, dels försöker jag fånga konturerna av den förändringsprocess som kvinnokroppen och ett kroppsligt kvinnligt subjekt har genomlevt under samma tid. Min tes är, att dessa två förändringsprocesser har varit tätt sammanbundna. Den ena hade inte kunnat utvecklas utan den andra, och omvänt.² Likväl tycker jag att det visat sig vara så gott som omöjligt att påvisa detta samband. Det beror på att kroppens förändringar och processer är så svåra att fånga och följa. Kroppsliga och psykiska processer äger rum under lång tid, de sker i plötsliga språng eller som långvarigt stillastående vegetativa processer. Att försöka skriva en linjär historia om kvinnoforskningen och kvinnokroppen hade varit felaktigt. Det skulle slutat som en förkortning – som de tre manliga förkortningarna av Simones namn.

Jag uppfattar denna dröm som belysande, eftersom jag *idag* uppfattar drömmar och den plats varifrån de hämtar sina bilder, det omedvetna, som det område varifrån en viktig del av kunskapen om könet och kroppen kan hämtas. Drömmen säger inte bara att något har avslutats, den sammanfattar också en lång historia om tron på *huvudets* intellektuella krafter. Drömmen sammanfattar inte bara en lång tradition i hela den västerländska historien, den rymmer också den historia jag själv och många andra kvinnor gått igenom

de sista tjugo-trettio åren, nämligen utvecklingen av förmågan att använda huvudet delvis på bekostnad av kroppen.

En kroppslig rörelse

I slutet av sextioalet och början av sjuttioalet var den nya kvinnorörelsen och kvinnoforskningen i högsta grad en kroppslig rörelse. Den rekvisita som hade stängt inne kvinnokroppen – BH, höfthållare och makeup – kastades bort i aktioner på gator och torg, och bland de politiska kraven var kampen mot det sexuella förtrycket nästan det viktigaste. I Danmark arrangerade den nya kvinnorörelsen redan 1971 det första sommarlägret på Femø. Här gick kvinnor omkring nakna, och det arrangerades klippningsseanser, där det långa håret fick falla. I de första texterna från vad som senare skulle visa sig vara en helt ny forskningsinriktning, var det också det sexuella och kroppsliga förtrycket av kvinnor som stod i fokus. Kate Millet beskrev i *Sexual Politics* (1969) de sista 200 årens historia som ett långvarigt sexuellt förtryck och utnyttjande av kvinnokönet, och i *The Female Eunuch* (1970) beskrev Germaine Greer kvinnokroppen som helt enkelt kastrerad.

Men att kasta bort korsetten och masken i början av sjuttioalet och på det viset entydigt peka på den kroppsliga och sexuella kampen, var inte någon lätt sak. Det sociala priset var högt, exempelvis förlorade Kate Millet sin tjänst som universitetslärare genom *Sexual Politics*. Vid sidan av den stora entusiasmen visade sig en kroppslig och psykisk sårbarhet och osäkerhet som av många upplevdes som ångestfylld. Vibeke Vasbo, som på den tiden var aktiv i den danska kvinnorörelsen, berättar i en intervju för Maria Marcus 1973: »Jag var verkligen rädd, jag höll på att skita på mig av skräck, som man säger. Jag var så rädd att jag nästan trodde jag skulle dö» (*Kvinde i dag* s 93).

Idag är det möjligt att förstå dessa våldsamma ångestkänslor som ett resultat av de brott i identiteten ett deltagande i kvinnorörelsen också innebar. Att vara underkastad en manlig partners och manlig kollegas kontroll eller att bära korsett och makeup kan också innebära en form av trygghet och kontroll.

Avskedet till detta beskydd gav en upplevelse av icke-kontroll, av en kroppslig och psykisk nakenhet och blottläggelse. Medlet mot denna sårbarhet och nakenhet var inte bara systerkap och kvinnokamp, det var också en satsning på att i högre grad utveckla och stärka *huvudets* intellektuella krafter, till en början på kroppens bekostnad. I kvinnorörelsens basgrupper satsades det på att klä förtrycket och den egna historien i ord, och inom kvinnoforskningen blev den fördjupade analys, som många av de intellektuella kvinnorna efterlyst redan från början, det primära under de följande åren. Idag uppfattar jag perioden som inleddes omkring 1972-73 som en fas då de kvinnliga forskarna utvecklade sin »manlighet», det vill säga utvecklade förmågan till abstraktion, analys och generalisering, och förmågan att också kroppsligt avgränsa sig från å ena sidan en hotande omvärld, å andra sidan ett mycket känsligt och sårbart inre.

Kvinnoförtryckets specifika karaktär under kapitalismen

De kvinnliga forskarna fick under sjuttioalet en ny mask istället för den gamla, som kastats bort under kvinnorörelsens första dagar. Karaktärsmaskbegreppet blev en central kategori i den marxism som alltmer vann inträde i kvinnoforskningen. I karaktärsmaskbegreppet ligger en uppfattning av individer och individernas kroppar som fullständigt formerade av ett givet produktionssätt, nämligen kapitalismen och det stora allt dominerande subjektet, *kapitalet*. Lena Dalgaard, som 1974 gav ut en spännande och banbrytande analys av den proletära familjens historia i *Familiens udvikling og funktion under kapitalismen*, formulerar detta i inledningen: »I förhållande till det kapitalistiska produktionssättet betraktas individerna inte längre som subjekt, utan som bärare av ekonomiska kategorier, lönearbete och kapital» (s 1).

Med marxismen i handen inleddes en period med analyser av den omvärld som upplevdes som så massivt förtryckande. De handlade om det kapitalistiska produktionssättet, arbetarrörelsens historia, patriarkatets historia, fackföreningsrörelsens historia, den bor-

gerliga kvinnorörelsens historia och arbetarkvinnornas specifika situation. I denna satsning på huvudets förmåga att tänka fanns det en klar tendens till att de områden som är knutna till kroppen – sexualitet, biologi, barn, subjektivitet och den enskilda individen – kom att ställas i bakgrunden.

En civilisationsprocess?

Sjuttioalet var det årtionde då kvinnor i det västerländska samhället, i alla åldrar och från alla grupper, på allvar började satsa på utbildning, lönearbete, politisk aktivitet och organisering. Denna satsning ställde i sig själv krav på uppömandet av en annan form av kroppsorganisering och kroppskontroll än den kvinnokönet tidigare lärt sig. Att köra buss eller lyftkran i 8 timmar, att börja i nionde klass, eller på universitetet krävde också en utvecklad förmåga till kroppslig kontroll och disciplin, och det i samma grad som att skriva stora avhandlingar. Den klädsel som föredrogs – overaller, träschor och skjorta – är en signal om den betydelse arbetet nu fick. Mer allmänt ser jag sjuttioalet som en period då kvinnokönet gick igenom en civilisationsprocess³ både kroppsligt och psykiskt, en civilisationsprocess som ägde och äger rum i den enskilda kvinnan och därmed i kvinnokönet mer generellt.

Så som jag själv minns det var sjuttioalet ett hårt årtionde. Att tvingas lära sig fungera i ett livs- och prestationssammanhang, som inte var organiserat i förhållande till en kvinnokropp och kvinnopsykologi, innebar en upplevelse av både otillräcklighet och förlust. Otillräcklighet för att vi som kvinnor upplevde att vi aldrig blev goda nog, hur mycket vi än försökte, förlust för att en del av kvinnokönets historiska »arvegods» var bortträngt – sensualitet, känslighet, kroppslighet och omedelbarhet. Denna upplevelse av otillräcklighet och förlust var dessutom inte bara kvinnornas. Också männen skulle lära sig att fungera på ett nytt sätt, i ett livssammanhang som var organiserat i förhållande till en kvinnlig tradition, nämligen familjen. Inte heller männen fick till en början ros för de kvaliteter de bidrog med till detta nya funktionsområde.

Ett olyckligt äktenskap

»Ett olyckligt äktenskap mellan marxismen och feminismen» kallade Heidi Hartman sjuttioalets kvinnoforskning i sin artikel »The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism», 1979. Frågan är om detta äktenskap ändå var så olyckligt. Då skilsmässan ägde rum i början av åttiotalet var det inte feminismen och kvinnorna som gick försvagade ut ur äktenskapet. Snarare hade kvinnorna nu blivit duktigare och mer mogna, och inte bara stärkta i sin förmåga till teori- och analysarbete. De var nu också i stånd att rikta sig mot det som under sjuttioalet varit så undanträngt – kroppen, det personliga, det kvinnliga och sexualiteten. Att satsa på intellektet gav också på längre sikt en större kroppsavgränsning och kroppslig kontroll.

En huvudlös kroppsdyrkan?

Övergången mellan sjuttioalet och åttiotalet blev inte bara ett markant brott med sjuttioalets marxism och tendentiella kvinnoförakt, den rymde också ett genombrott för nya och radikala teman i kvinnoforskningen – och inom den enskilda kvinnan.⁴ Drygt en månad före min dröm om Simone de Beauvoir och intellektets begränsning hade jag en dröm, som även om den är drömd på nittioalet, ändå kan stå som signal för den utveckling jag ser som den mest centrala på åttiotalet.

Jag bär på en kvinnokropp. Den är både död och levande. Den har inte något huvud. Jag bär den i mina armar in till en säng. Jag känner att den/hon har armarna om min hals och att den/hon håller sig hårt fast. Jag ser närmare på hennes fötter, som är mycket vackra. Så lägger jag henne i sängen.

Jag hade i en lång period före denna dröm letat efter bilder på en mer *hel* kvinnokropp. De bilder av kroppen som omedvetet träder fram i nattens dröm är också uttryck för den kropps bild man har. När jag under åttiotalet har talat om drömmar med kvinnor, har de – och jag själv – berättat om bilder av kroppar som är håliga, ofullständiga eller handikappade i en eller annan mening. Brösten sitter

på ryggen, det sitter ett penisliknande föremål på det ena låret, ansiktet är vanställt av ett mycket stort ärr, som samtidigt har form av en vagina, på ena benet finns ett stort hål, menstruationsblodet rinner från naveln eller strömmar från underlivet som en flod. Senast berättade en kvinna om en dröm där hon uppträdde på en cirkus. Hennes kropp var lagd i osynliga bojor och en man stod i kulisserna och drog i de trådar hon var bunden med.

Problemet med den kvinnokropp jag i drömmen stod med i mina armar, var naturligtvis att den var utan huvud och kanske därför mer död än levande. Sett utifrån nittio-talet kan åttiotalets jakt på kvinnokroppen inom vissa delar av kvinnoforskningen te sig något huvudlös! Men liksom dyrkan av intellektet på sjuttio-talet, kan dyrkan av kroppen på åttiotalet uppfattas som en del av den civilisationshistoria som är kvinnokönets. Huvudlöst eller inte, så var åttiotalet det årtionde då kroppen (åter-) upptäcktes, under dess första hälft som en något sjuk och lemlästad kropp, under dess andra hälft också som något som rymmer vissa potentialer.

Bindningen till moderskroppen

Signaler om en förändring i kvinnoforskningen i övergången mellan sjuttio- och åttiotalet hade internationellt varit på gång länge. 1977 kom Ulrike Prokops banbrytande verk *Kvinnors livssammanhang. Begränsade strategier och omåttliga önskningsar* (sv. övers. 1981). Samma år kom Nancy Fridays *My Mother Myself. The Daughters Search for Identity*, Hélène Cixous *La venue à L'écriture*, Marina Gambaroff, *Emanzipation macht Angst* och Luce Irigarays *Ce sexe qui n'en pas un*. Året efter kom Nancy Chodorows *The Reproduction of Motherhood*. De var texter och teorier som kom att spela en stor roll inom åttiotalets forskning om det kvinnliga och kvinnokroppen.

Med dessa texter och många andra hade en ny fiende introducerats på kvinnoförtryckets scen. Nu var fienden inte längre bara mannen, som i slutet av sjuttio-talet, eller systemet/samhället/kapitalet, som i mitten av

sjuttio-talet. Nu var det *modern* som upplevdes och förstods som det allenarådande subjektet för flickans och kvinnans bristande frigörelse. Mor-dotterförhållandet blev det nav, kring vilket analyser och diskussioner rörde sig. Även om denna diskussion mest syntes handla om det psykologiska fältet, så var kroppen – som mor-kropp, kvinnokropp och flickkropp – latent närvarande i analyserna. »Ett par, som varken är ett eller två» kallar Irigaray mor-dotterparet, och med den utsagan pekar hon på den bindning flickan upplever i förhållande till sin mor.

Bindningen blev till en början uppfattad nästan enbart som skadlig. Moderns onaniförbud och kvinnors upplevelse av att ha en inre fiende – en stor ond mor – sittande inuti sig, resulterade under slutet av sjuttio-talet och början av åttiotalet i många både spännande och hatfyllda analyser av mor-dotterförhållandet. Marina Gambaroff uttrycker det mycket klart och tydligt i *Emanzipation macht Angst*: »Då mödrar i vårt patriarkala samhälle nästan generellt är osjälvständiga personer som känner sig ofullkomliga och beroende, så torde det vara en generell, samhälleligt förmedlad karakteristik av dem – i det de för vidare sitt förtryck – att de försöker kväsa sina barns tendens till autonomi. På ett visst sätt skapar alltså patriarkatet ett speciellt stelhat matriarkat inom mor-barnförhållandet.» I förlängningen av Ulrike Prokop fokuserades i den första fasen av åttiotalet särskilt den kvinnlighet som kulturellt utvecklades inom *familjen*. Kroppsligt betydde det också att det var kvinnokroppens reproduktiva funktioner – graviditet, födande, amning – som behandlades.

Först senare på åttiotalet blev mor-dotterförhållandet också uppfattat som en källa till stor njutning och som en möjlighet till kreativitet och lustfyllda potentialer. Denna utveckling har särskilt de franska feministerna – Hélène Cixous, Julia Kristeva, Luce Irigaray med flera – medverkat till. En central kategori i *Écriture féminine* är *jouissance*, ett begrepp och fenomen som handlar om kvinnokroppens förmåga till njutning. Istället för Gambaroff's och andras fokusering på flickans bristande autonomi, fokuseras här en både psykisk och kroppslig förmåga till hingivelse

och uppgivande av sig själv. Denna förmåga utvecklas i kraft av flickans och kvinnans kroppsliga likhet med moderskroppen.

Den kvinnliga biologin

Med sjuttioalets teoretiska och analytiska uppdelning av könet i en social och en biologisk del försvann diskussionen om den biologiska delen i tystnad under en räkka år. Men i samband med kvinnokroppens mer generella betydelse har den kvinnliga biologins betydelse återigen börjat diskuteras. År 1980 försökte den skotsk-kanadensiska barnmorskan och sociologen Mary O'Brien i boken *The Politics of Reproduction* utveckla en teori om den mänskliga fortplantningen. Typiskt nog för sjuttioalet sker detta via en kombination av marxismens teori om produktionen och den betydelse kvinnors och mäns fortplantningsförmåga har samhälleligt sett, enligt O'Brien.

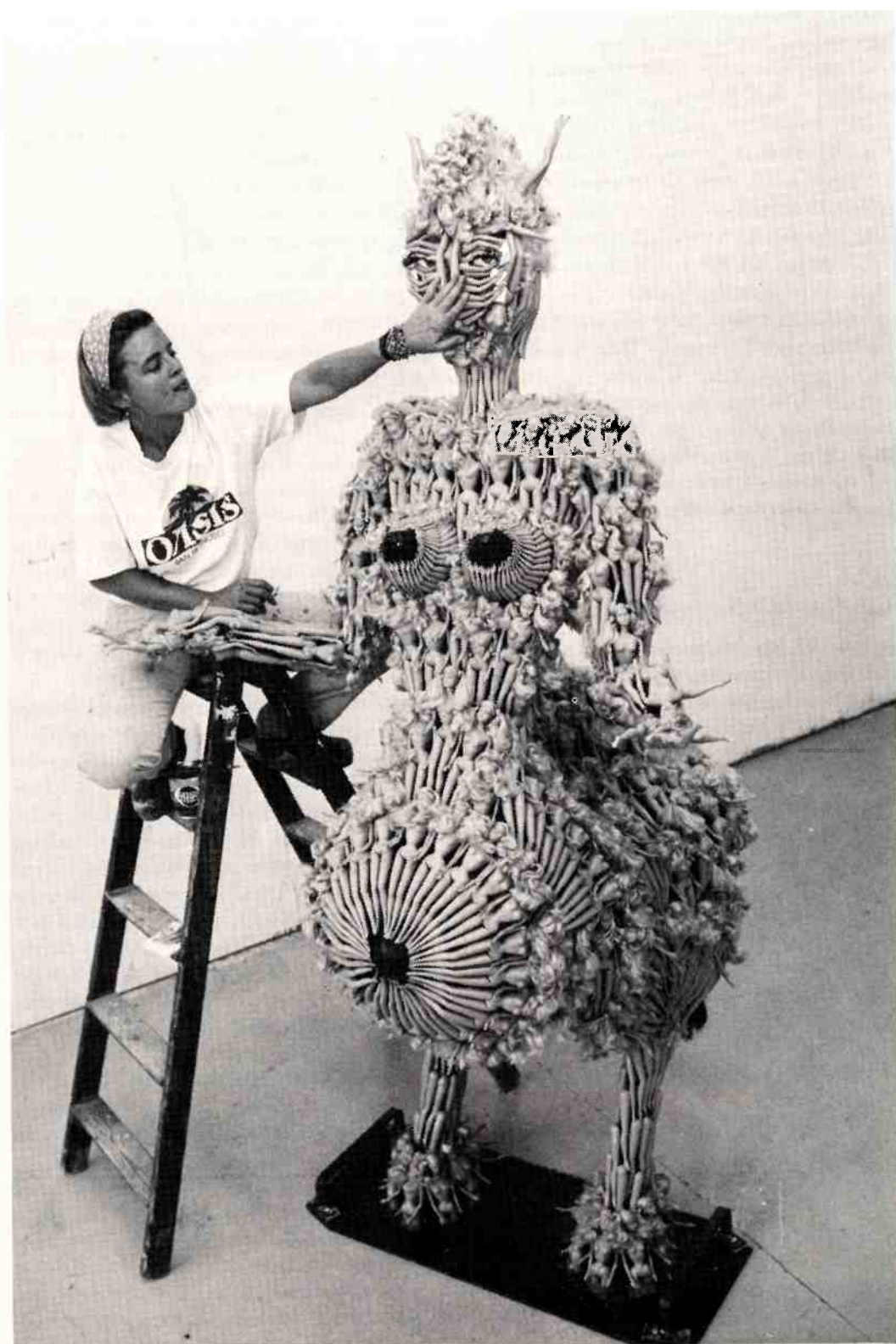
I *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 2-3 1987, som under titeln »Feministisk kunskapsteori» delvis gör upp med den tidigare feministiska forskningen, kretsar flera av artikelförfattarna kring denna biologi, nästan som katten kring het gröt. De vill väldigt gärna smaka, men är också rädda för att bli brända! Evelyn Fox-Keller tar i sin artikel »Systemet genus/vetenskap, eller: Förhåller sig kön till genus som naturen till vetenskapen?» fasta på den skillnad mellan socialt och biologiskt kön som gjordes på sjuttioalet, och hon pekar på att det reellt innebar att det biologiska könet avvisades som betydelselöst. Sandra Harding är i sin artikel »Instabiliteten i den feministiska teoribildningens analytiska kategorier» rädd för att hamna i den tidigare biologismen, men hon är också klar över att kvinnors kroppar skiljer sig från mäns: »vi understryker, att människor också är kroppsliga varelser/.../Den kvinnliga kroppsligheten skiljer sig från den manliga. Därför vill vi ta reda på vad denna annorlunda kroppslighet innebär för de sociala relationerna och det intellektuella livet/.../Den moderna feminismen har inte som mål att behandla kvinnor som »bara människor» i sin offentliga politik. Vi är därför tvungna att formulera vilka könsskillnaderna är» (s17). Till sist kritiserar

Karin Widerberg i sin artikel »Till en teori om kvinnoförtryck – barriärer och öppningar» de nordiska kvinnoforskarna för att bortse från kroppens och sexualitetens betydelse i både forskning och verklighet. »Könlösa framtonar kvinnorna i sina olika verksamheter. De arbetar och arbetar – som om vi kvinnor levde av och för arbete allena!» (s 60).

Ironiskt nog har den kvinnliga biologin på ett annat sätt hamnat på dagordningen under åttiotalet. Det är i detta årtionde som den medicinska vetenskapen på allvar har forskat i och delvis försökt överta kontrollen av kvinnokroppen. Det sker i den fortplantnings- och bioteknologi, som med hjälp av provrör, frysskåp, mikroskop och pincetter befruktar ägg och finner lämpliga sädesceller utanför kvinnans livmoder. Denna nya fortplantningsteknologi kritiserades särskilt av Lene Koch i Danmark, och hon har i hög grad uppmanat feminister att diskutera och kritisera denna teknologi. Nyligen har också Rosi Braidotti från Holland kritiserat den nya biotekniken, i artikeln »Organs without Bodies» (1989). Jag tycker absolut att Braidottis varningar för den nya tekniken är viktiga och riktiga, men jag delar inte hennes upplevelse av ett alltför skröpligt kroppsligt kvinnosubjekt idag. Såvitt jag kan se, kan en sådan upplevelse också handla om en kvinnlig forskare, som i alltför hög grad har uppfattat och fortsätter att uppfatta tillkomsten av ett kvinnligt subjekt som ett *huvud*projekt. Som det förhoppningsvis har framgått av det föregående, ser jag kvinnokroppen i lika hög grad förändrad och stärkt som läkarvetenskapen under loppet av de senaste tio-tjugo åren. Denna utveckling förbises när man, som Braidotti, ser historien som något »som alltför ofta har reducerat oss till rena åskådare av vår egen armod's teater» (s 49).

En kvinnlig kroppskultur

I samband med min dröm om kvinnokroppen som varken var död eller levande, nämnde jag åttiotalet som det årtionde då kroppen blev utsatt för en något huvudlös dyrkan. Kvinnokroppen blev på åttiotalet iscensatt som aldrig förr. I början skedde det genom att sjuttioalets overaller och skjortor avlöstes

Katarina Mark, »Hatora», under ombyggnad i ateljen, 1989. Foto: Martina Huber.

av en mycket mer feminin klädsel – klänningar, långa kjolar, högklackade skor, makeup, smycken och allra innerst de fina silkesunderkläderna – och senare på åttiotalet genom att klädseln blev mycket mer åtsittande med framhävande av kroppens former och hud – trånga jeans med åtsmitande t-shirts och bodystockings. De kroppar som exponerades var inte mjuka och följsamma kvinnokroppar, snarare var det kroppar som deltog i den träningskultur, som också växte fram på åttiotalet med Jane Fondas »work-out», »aerobics» och »fitness». Därtill kom en kvinnlig joggingkultur. Kvinnor springer idag mer och fortare än de någonsin gjort förut – på morgonen då de ger sig iväg på den dagliga joggingrundan, då de deltar i större lopp och då de som professionella löpare deltar i de stora internationella tävlingarna.

Kvinnokroppens möjligheter

Vi är vana vid att tänka oss våra kroppars mognad som en process, som löper genom den enskilda kvinnans livshistoria. Som flickor föds vi med 400 000 omogna ägganlag i våra äggstockar. Redan i åttaårsåldern börjar könshormonet östrogen så smått att utveckla dessa ägg, som i puberteten lossnar och startar den menstruationscykel våra kroppar följer under stor del av våra vuxna liv. Jag vill emellertid våga mig på det påståendet, att våra kroppars mognad *också* är bestämd av den historiska period vi lever i som kroppsliga individer, och jag tror till och med att våra kroppar rymmer krafter som vi hittills bara anat. Denna historiska betingelse – och möjlighet – skall jag försöka antyda via ett exempel på kvinnors forskning från företrädesvis sjuttio-talet och åttiotalet.

Shere Hite gav 1976 ut sin 640 sidor långa rapport om kvinnors sexualitet, *The Hite Report*. Rapporten gjordes utifrån ett frågeformulär som hade besvarats av omkring 3000 amerikanska kvinnor. Det Shere Hite koncentrerar sig på i sina frågor till kvinnorna och i rapporten, är dels kvinnors upplevelser av övergrepp, misshandel och vanmakt som sexuella människor, dels detta som då uppfattades som den viktigaste motvikten, näm-

ligen upptäckten av klitoris som centrum för kvinnors sexuella lust, utvecklingen av en självständig kvinnlig sexualitet, onani och begär till andra kvinnor. Den kamp för autonomi jag har pekat på som avgörande för såväl kvinnors forskning som hos kvinnorna själva, var också central i forskningen och kampen om sexualiteten. Samlag med män betecknar Hite som penetrering, det vill säga, att en penis i en vagina upplevs och beskrivs som en våldsam handling – man blir genomborrad – samtidigt som den kvinnokropp, som genomträngs, upplevs som ett *hål* och därmed också som *tom*.

Själv upptäckte jag klitoris samma år som Hiterapporten kom, bland annat genom många och långa samtal med väninnor och studiekamrater som berättade om de underverk denna lilla kroppsdel kunde åstadkomma. Idag ser jag denna periods koncentration på klitoris, onani och klitorisorgasm som ett steg i riktning mot utvecklandet av en autonom kvinnlig sexualitet, liksom jag givetvis också förstår den som livsavgörande i varje liten flickas sexuella mognad.

Jag tvivlar inte på att det fanns många kvinnor som kroppsligt upplevde sexualitet som någonting annat och någonting mer vid den här tiden, men ändå blev klitorisdiskussionen bestämmande för en stor del av en hel generations sexualitet. Att det fanns mer att hämta i den kvinnliga sexualiteten än enbart klitorisorgasmen uppmärksammade den tyska religionsfilosofen Renate Schlesier i artikeln »Die Totgesagte Vagina» år 1980. Schlesiers artikel är ett av resultaten av en mycket omfattande studie av Freuds psykoanalys, och idag representerar den för mig ett av de förnämsta exemplen på kvinnoforskning, i kraft av dess lidelsefulla teoretiska, politiska och personliga kritik av såväl psykoanalysen som en del av sjuttioalets feminister. Genom en högst osedvanlig allians har psykoanalysen och grupper av feminister nästan förmått att utplåna vagina. Psykoanalysen har förtigit vaginas möjligheter genom sin förståelse av sexualiteten som manlig, och feministerna har gjort detsamma genom sina insisteranden på klitoris suveränitet. Om vagina åter ska väckas till liv krävs ett långvarigt sorgearbete, säger Renate Schlesier. Som en förläng-

ning av titeln på hennes artikel skulle man kunna säga, att en del av detta sorgearbete bör gå via ett *benämmande*, alltså bland annat det som åttiotalets kvinnlighets- och kvinno-kroppsdiskussioner har handlat om.

Ett återuppväckande av vagina är nödvändigt för kvinnokroppens fulla mognad, anser Schlesier: »Man kan bara vara överens med feministerna, när de uppmuntrar kvinnor till att återigen sätta in den kvinnliga barndomens viktigaste befrielseorgan, klitoris, i sin egen rätt och inte nedvärdera det som ett påstått »manligt» organ. Men det kan för kvinnor inte bara röra sig om att upphäva förträngningen av deras barnsliga sexualitet och återigen bli som små flickor. Om vi vill vara kvinnor och inte längre finna oss i vår lemlästning, varifrån den än kommer, så måste vagina »väckas till liv» av oss igen!.../ Utvecklingen av vaginala lustkänslor är en driftskvalitet, som spränger varje barndom/.../Vagina representerar en mognads-utopi» (s 42-43, förf. kursivering). Som jag uppfattar det, möjliggörs därmed aktiveringen och kontrollen av vagina för den *vuxna* kvinnan och kvinnligheten. Till skillnad från flickans orientering mot och tillfredsställelse av *sig själv*, rymmer den vuxna och mogna kvinnan också begäret efter det som är skilt från henne själv – barnet, mannen, andra kvinnor.

När jag betecknar Schlesiers text som lidelsefull, beror det inte enbart på att hon förmedlar en upplevelse av längtan efter att på allvar bli en vuxen, begärande och erotisk kvinna. Det beror också på, att hon anser att en sådan mognad är en väsentlig förutsättning för ett icke-våldsamt och lidelsefullt begär i förhållandet mellan könen. Ett sådant förhållande betecknar Schlesier ännu 1980 som en utopi. I relation till de förändringar som ägt rum under åttiotalet hos såväl kvinnokönet som manskönet förefaller mig denna utopi vara om inte realiserad, så åtminstone väsentligt mer realiserbar.

Bilder från den mörka kontinenten

Om jag med hjälp av några begrepp från psykoanalysen ska karakterisera det fält som delar av åttiotalets kvinnlighets- och kvinno-

kroppsforskning har rekognoserat och handlat om, så är det det område som benämns som det *pre-oidipala*, *det imaginära* eller det *icke-symboliska*, dvs de första 2-3 åren av barnets levnad. Utforskningen av en så tidig fas i andras och eget liv kan kanske innebära en del av förklaringen till det kaos som än idag karakteriserar denna forskning. Det är i den pre-oidipala fasen av vår levnadshistoria som förhållandet till modern och moderskroppen är det mest centrala, och det är i den perioden – före språkets och den symboliska ordningens utveckling – som erfarenheter och upplevelser är *kroppsliga*. Det betyder att vår kunskap som vuxna om denna fas mycket ofta också »bara» är kroppslig.

Som jag inledde med att säga, är det min uppfattning att detta vetande ännu är svårt att nå i förhållande till en språklig, och inte minst skriftlig, framställning. Området är ännu på många sätt en mörk kontinent, varifrån det dock lyckligtvis då och då kommer bilder. Jag ska avslutningsvis berätta en tredje dröm, som i min historia möjligen ger en antydning om rörelse och förändring i förhållande till det kroppslösa huvudet och den huvudlösa kroppen. Drömmen hade jag i januari i år:

Jag står vid fönstret i mitt sovrum. Det är galler för fönsterrutorna. En märklig varelse sticker in sina armar genom gallret och rör vid mig. Jag blir mycket förskräckt och avvisar den. Senare kommer jag in i sovrummet igen. Den märkliga varelsen har nu kommit in i rummet och ligger på golvet. Den är mycket utmattad. Jag tittar länge på den. Jag kan inte se, vad det är, men djupt inom mig vet jag att det är en kattkvinna.

Jag hade fjorton dagar före denna dröm fått en tio veckor gammal kattunge, och hennes kroppslighet inspirerade delvis till drömmen. Men därutöver tror jag att bilden av kattkvinnan pekar på ett möte med några sidor av det kvinnliga, som hos mig rymmer en (åter)etablering av förbindelsen mellan huvud och kropp.

Katten representerar i många sagor och myter den kvinnliga instinkten, det vill säga den kvinnliga sexualiteten, djupa kvinnliga krafter och en instinktiv kroppslig kunskap. Därutöver är kattkvinnan en gammal kulturell bild av en kvinna, som är mycket känslig

och mycket klok. I min barndom uppträdde hon bland annat i *Batman*-serien, där hon frestade Batman sexuellt och samtidigt alltid var på vippen att vara lika klyftig som han! Kattkvinnan har både ett huvud och en kropp som, märk väl, samarbetar. I en senare tecknad serie har jag sett henne framställd som en kvinna, som kommer från den yttre rymden och vid ett kort besök på jorden inte bara ger en man hans största erotiska och andliga upplevelse; hon förmår också att återetablera fred och harmoni i det jordiska samhälle hon besöker

När och hur denna kattkvinna kommer att återvända i en mer levande och köttslig form, har jag i skrivande stund inte en aning om. Ofta är det så att drömbilder själva rymmer antydningar om de barriärer och möjligheter man ännu står framför. Kanske avskedet från den gamla huvudbyggnaden i den ena drömmen och de vackra fötterna i den andra, ger en fingervisning om detta. Och kanske det massiva utbudet av sovrum och sängar gör sammalunda. Kanske är det så, att Törnrosas sömn snart har varat länge nog och att törnehäcken börjar öppna sig. Kanske är det på tiden att, som Askungen, ge sig ut och dansa och använda natten till att drömma.

Översättning: Annika Öhrner

NOTER

- 1 Kursen hette »Simone de Beauvoir – i filosofi, fiktion och feminism» och drömmen utlöstes av denna. Genom *Det andra könet* (1949) och i de Beauvoirs övriga författarskap löper en lång konflikt mellan kropp och skrift och mellan längtan efter och avvisande av kvinnokroppen. I *Det andra könet* är det en kvinna som skriver, men denna kvinna försöker konstant att slippa undan de kroppsliga och psykiska erfarenheter, som är knutna till det kvinnliga könet.
- 2 I min' och Hanne Möllers bok *Rå Silke* (1988) försöker vi mer generellt att infånga (delar av) den förändringsprocess som kvinnokönet gått igenom från sextio-talet till idag. Det sker via analyser av kvinnliga författarskap (Vibeke Vabo och Kirsten Thorup), tjejröckmusiken, underklädesreportage, kvinnoforskningen och verket *Kvinde kend din krop* företrädesvis mellan 1975 och 1983. I rela-

tion till min användning av drömmar i föreliggande artikel rymmer boken också en mer utförlig analys av en räkka bilddrömmar jag hade under en period på åttiotalet.

- 3 Begreppet civilisationsprocess hämtar jag från Norbert Elias verk *Über den Prozess der Civilisation*, ursprungligen skrivet 1938, nyutgivet 1976. Norbert Elias analyserar den västerländska människan, eller rättare sagt den västerländske mannens kroppsliga och psykiska förändringsprocess från 1300-talet till det borgerliga samhällets slutliga genombrott. Hans konkreta analyser av individens förändringar under nämnda period är särskilt bristfällig och oprecis i förhållande till kvinnokönet, men hans uppfattning av individer som något som ändrar sig och, väl att märka, ändrar sig i samma omfattning som och tätt förbundet med sociala, politiska och ekonomiska förändringar, tycker jag mycket om.
- 4 Det är inte bara kvinnoforskningen som var i uppbrott i övergången mellan sjuttio-talet och åttiotalet. Självt blev jag då mycket inspirerad av de två svenskarna Jonas Frykman och Orvar Löfgren som 1980 utgav boken *Den kultiverade människan*. Denna bok var även ett genombrott inom den etnologiska forskningen. Inom historieforskningen var det analysen av vardagen, den enskilda människan och kulturen, som nu framträdde. Detta mycket omfattande brott i forskningen i allmänhet gör dock tydligt att jag, i min framställning av kvinnokroppens och kvinnoforskningens historia, isolerat kvinnorna i en grad som inte är i överensstämmelse med den faktiska historien.

LITTERATUR

- Andersen, Linda (red), *Den tredje skønhed. Kvindekroppe i forandring*, Aarhus Universitetsforlag, Aarhus 1989.
- Andersen, Tine, *Den fryd der rummer alt. Om att turde gribe pennen, berøre papiret og lade blækket flyde*, utkommer 1992.
- Andersen, Tine, *Den kontrollerede kvindelighed. Kvinder og kvindepolitik i den kommunistiske bevægelse 1917-1935*, Aalborg Universitetsforlag, Aalborg 1982.
- Andersen, Tine och Møller, Hanne, *Rå Silke. Kropsnaere kvindehistorier fra 1970 til idag*, Gyldendal, København 1988.
- Braidotti, Rosi, »Organs without Bodies» i *Differences – A journal of Feminist Cultural Studies*, Brown University vol 1/1989. Dansk utgåva:

- »Organer uden kroppe», i *Nyt forum for kvindeforskning*, nr 1 1991.
- Braidotti, Rosi, »The politics of ontological difference», i Brennan, Teresa (red), *Feminism & Psychoanalysis*, Routledge, London & New York 1989.
- Chodorow, Nancy, *The Reproduction of Motherhood*, University of California Press, Berkeley 1978.
- Cixous, Hélène, *La venue à L'écriture*, Paris 1977. Dansk övers. *At komme til skriften*, Rosinante, København 1985.
- Dalgaard, Lena, *Familiens udvikling og funktion under kapitalismen*, Aarhus 1974.
- Elias, Norbert, *Über den Prozess der Zivilisation*, Bind 1-2, Suhrkamp Taschenbuch Wissenschaft, Frankfurt am Main 1976.
- Fox-Keller, Evelyn, »Systemet genus/vetenskap, eller: Förhåller sig kön till genus som naturen till vetenskapen?» i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 2-3, 1987.
- Friday, Nancy, *My Mother my Self. The Daughter's Search for Identity*, Dell Publishing Co, New York 1977.
- Frykman, Jonas & Löfgren, Orvar, *Den kultiverade människan*, Liber, Lund 1979.
- Gambaroff, Marina, »Emanzipation macht Angst», i *Kursbuch* nr 47, Berlin 1977. Dansk övers: »Frigørelse skaber angst», i Tania Ørum (red), *Kvindelig*, Tiderne Skifter, København 1981.
- Greer, Germaine, *The Female Eunuch*, London 1970. Dansk utg. *Den kvindelige eunuk*, Tiderne skifter, København, 1971.
- Harding, Sandra, »Instabiliteten i den feministiska teoribildningens analytiska kategorier», i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 2-3 1987.
- Hartmann, Heidi, »The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism. Towards a More Progressive Union», i *Capital and Class*, nr 8 1979.
- Hite, Shere, *The Hite Report*, 1976. Dansk utg. *Hite Rapporten. Om kvinders seksualitet*, Tiderne Skifter, København 1978.
- Irigaray, Luce, *Ce Sexe qui n'en pas un*, Paris 1977.
- Koch, Lene, »MATER EST... eller: Hvem er moderen? Den nye forplantningsteknologis betydning for en feministisk teori om kroppen», i Linda Andersen (red), *Den tredje skønhed*, Aarhus Universitetsforlag, Aarhus 1989.
- Marcus, Maria, *Kvinde idag. Samtaler med elleve danske kvinder*, Lindhardt og Ringhof, København 1973.
- Millet, Kate, *Sexual Politics*, 1969. Dansk utg. *Seksualpolitik*, Gyldendal, København 1971.
- O'Brien, Mary, *The Politics of Reproduction*, London 1981.
- Prokop, Ulrike, *Weiblicher Lebenszusammenhang. Von der Beschränktheit der Strategien und der Unangemessenheit der Wünsche*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 1977. Dansk utg. *Kvindelig livssammenhaeng*, GMT, Grenå 1978.
- Schlesier, Renate, »Die Totgesagte Vagina – Zum Verhältnis von Psychoanalyse und Feminismus. Eine Trauerarbeit» i B. Wartmann (ed), *Weiblich-Männlich. Kulturgeschichtliche Spuren einer Verdrängten Weiblichkeit*, Berlin 1980. Dansk utg. »Rygterne om vaginas død. Et sorgearbejde» i *Kontext* nr 43, 1982.
- Whitford, Margaret, »Rereading Irigaray», i Teresa Brennan (red), *Feminism & Psychoanalysis*, 1989.
- Widerberg, Karin, »Till en teori om kvinnoförtryck – barriärer och öppningar», i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 2-3, 1987.

Continued from page 13

SUMMARY

Is the Female Body »The Dark Continent?»

The article by Tine Andersen looks at two aspects relating to the conception of the female body as »the Dark Continent». Firstly, Andersen examines changes in the view of the female body from within women's studies (from the beginnings of the seventies until the present). Secondly, she discusses the historical changes in the female body itself. It is the thesis of this article that the historical changes in both areas are interdependent within both the researchers and in women in general.

Originally, both the new women's movement and women's studies came about as a means to take charge and provide an analysis of the female body. The politics of the movement was a body politics. The decade of the seventies saw female researchers developing and extending their intellectual capacity. By strengthening their control of both body and feelings, female researchers were better able to theorize and generalize. In this process the body was seen as inferior and considered partly as an obstacle. The transition between the decades of the seventies and the eighties saw the emergence of a new woman – a more grown-up and mature woman – in women's studies. Women turned to the body again. The eighties became the decade of the body, and the main focus in women's studies was on topics like femininity, female biology, mother-daughter relationships, etc.

The author also discusses in this article the applicability of the female body as »the Dark Continent» through an analysis of her own dreams.

Tine Andersen
Center for Kvindeforskning
Københavns Universitet
Njalsgade 106
9300 København S
Danmark